

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

ПОПОВИЧ ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

УДК 340.12:316.723

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Сливка Степан Степанович,
Навчально-науковий інститут
права та психології
Національного університету
«Львівська політехніка»,
завідувач кафедри теорії та філософії права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Омельчук Олег Миколайович,
Хмельницький університет
управління та права,
ректор

кандидат юридичних наук, доцент
Чупринський Борис Олександрович,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
доцент кафедри кримінального права і процесу

Захист відбудеться «_____» _____ 2015 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3, ауд. 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «_____» _____ 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Свідомість визначається буттям, але соціальне буття не меншою мірою визначається суспільною свідомістю. Соціальний світ і всі його феномени з конструктивістського погляду є водночас і об'єктивними, і суб'єктивними. Очевидно, що внаслідок авторитету суб'єкта відбувається легітимація сконструйованого соціального світу, тобто його визнання й седиментація. Усе це призводить до того, що сконструйований світ реіфікується у своерідну субкультуру й починає сприйматися як абсолютна даність, природа речей та об'єктивна сутність. При цьому кожна субкультура в особливий спосіб маркує правила і принципи оціночно-пізнавальної діяльності, а також те, як продукт «Я-цивілізації» вступає в діалог із «Іншою-цивілізацією» за обов'язкової умови збереження в цьому діалозі власної неповторної позиції. У плюралізмі трансформацій культурних надбань сучасного суспільства особливу небезпеку несе кримінальна субкультура, що номінує патологічні соціальні комунікації та нав'язує кримінальні світоглядні максими методологічною основою розвитку суспільства. Маскуючись у системі загальнолюдських норм, кримінальна субкультура поглинає субстанційно правове, поступово перетворюючи його спочатку на неправове, а згодом і на свавільне, підмінює почуття громадянського обов'язку почуттям обов'язку злочинного, товариство – круговою порукою, а дружбу – відданістю злочинній групі.

У західному правознавстві основи наукового пізнання окресленої проблеми розробили Е. Дюркгейм і Г. Тард (класичне визначення детермінації протиправної поведінки лише через соціальне), А. Штурм (концепція правового інстинкту, характеристика правового почуття як елемента правомірної поведінки людини), Ч. Ломброзо (абсолютизація значення вроджених криміногенно-психологічних якостей людини), А. Коен (експлікація культурних цінностей кримінальних об'єднань), Дж. Говард (доктринальна систематизація традицій, ритуалів, звичаїв професійних злочинців) та ін.

У вітчизняній філософсько-правовій думці проблема кримінальної субкультури тривалий час була на периферії наукової уваги. Домінування нормативістської методології (у поєднанні з її ідеологічною верифікацією) призводило до апріорного заперечення наявності в «антисоціальному» середовищі будь-яких елементів культури, виходячи з таких його специфічних ознак, як аморальність, конфліктність, зневажливе ставлення до соціальних норм і цінностей. У площині епізодичного алгоритму ця проблематика набула актуалізації і в межах сучасних філософсько-теоретико-правових наук, і з позиції галузевого осмислення. Варті уваги доробки Г. Канторовича, О. Баляби, Е. Віленської, Е. Дідоренка та інших науковців, у яких висвітлено бінарні позиції цінності-псевдоцінності, норми-квазінорми, ідеалу-антиідеалу, культури-субкультури, свідомого-несвідомого, загального-конкретного, природного-позитивного. За основу пізнання природи кримінальної субкультури слугують положення з наукових робіт А. Алексєєва,

А. Долгової, Д. Донських, В. Іванова, М. Крутера (кримінальна субкультура як «контркультура» й антипод загальнонародської спадщини), А. Кочеткова (кримінальна субкультура як інтегрована частина офіційної культури), А. Атояна (кримінальна субкультура як форма маргінальної свідомості), В. Анісімкова, О. Джужи, Я. Левчук, К. Соколова, О. Старкова, І. Рушенка (кримінальна субкультура як система людських цінностей і світоглядних установок), В. Розіна (кримінальна субкультура як чинник взаємної криміналізації в злочинних групах) та ін.

Різні аспекти означеної теми висвітлено у працях Ю. Антоняна, В. Верещагіна, О. Олійника, Г. Калманова (особливості пенітенціарної субкультурної девіації), О. Кучинського (неформальні і нелегальні інституції кримінальної субкультури), Ю. Александрова, І. Мацкевича (структура кримінальної субкультури), Л. Балабанової, О. Гурова, О. Дубягіної, Ю. Дубягіна, М. Єнікєєва, Р. Марусте, О. Хоменка (комунікативні зв'язки кримінальної субкультури), О. Ковальова, В. Пирожкова (вплив імплементації субкультурної атрибутики кримінального світу у молодіжному середовищі), В. Батиргарєєвої, О. Тайбакова (роль кримінальної субкультури в контексті формування рецидивної злочинності), Д. Виговського, В. Пастухова (кримінальна субкультура в механізмі злочинності неповнолітніх), Д. Корецького, В. Тулегенова (кримінологічне значення кримінальної субкультури) та ін.

Серед дослідників філософських проблем, що мають неабияке значення для осмислення окремих фрагментів окресленої проблеми, зокрема питань єдності антиномічних концептів предметної форми і духовно-ідеального змісту, природно-правового і позитивного начал, сутності та явища, раціонального й емпіричного, варто назвати таких вчених, як О. Балінська, О. Бандурка, Т. Гарасимів, В. Гришук, О. Гришук, Н. Гураленко, М. Гуренко-Вайцман, В. Канцір, А. Козловський, С. Максимов, Н. Мельничук, Л. Петрова, А. Токарська, С. Рабінович, С. Сливка, Б. Чупринський, М. Цимбалюк, І. Шутак та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складовою наукової теми «Методологія вивчення державно-правових явищ, філософії права, стану і перспектив розвитку ОВС України» кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ (номер державної реєстрації 0106U003648).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у філософсько-правовому осмисленні особливостей формування кримінальної субкультури.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність послідовного вирішення таких дослідницьких *завдань*:

- визначити стан дослідження феномена кримінальної субкультури в теоретико-правовій, галузевій та філософсько-правовій системі знань;
- розкрити поняття кримінальної субкультури та її змістову характеристику;

- з'ясувати дихотомічне співіснування кримінальної субкультури та офіційної культури;
- здійснити системний аналіз функцій кримінальної субкультури;
- охарактеризувати особу злочинця як носія кримінальної субкультури з позиції філософсько-правової науки;
- обґрунтувати когнітивно-рефлексивну модель впровадження у свідомості особи атрибутів кримінальної субкультури;
- розкрити соціокультурні детермінанти формування кримінальної субкультури;
- обґрунтувати екстраполяцію об'єктивних і суб'єктивних чинників у формуванні особи злочинця;
- висвітлити особливості механізму транслювання кримінальної субкультури в молодіжному соціальному середовищі;
- розкрити особливості впливу кримінальної субкультури в ізоляційних умовах пенітенціарних установ.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері формування кримінальної субкультури в соціогуманітарному просторі.

Предметом дослідження є філософсько-правовий аспект особливостей формування кримінальної субкультури в суспільстві.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження, з урахуванням особливостей вибраного об'єкта і предмета в дисертації використано систему таких методів наукового пізнання.

Історичний метод виявив свою цінність під час аналізу світоглядно-історичних уявлень про кримінальну субкультуру та еволюцію її функціонування в соціогуманітарному просторі (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1). Формально-юридичний метод застосовано при формулюванні визначення концепту кримінальної субкультури у філософсько-правовому вимірі (підрозділи 1.1, 1.2). Структурно-функціональний метод використано для визначення структури та характеристики окремих компонентів кримінальної субкультури, аналізу функцій кримінальної субкультури, класифікації її носіїв, систематизації її окремих субкультурних атрибутів (підрозділи 1.1, 1.4, 2.2, 3.1). Компаративістський метод застосовано при зіставленні ціннісно-орієнтаційної системи офіційної культури та кримінальної субкультури, при розмежуванні наявних позицій щодо оцінки корелятивного зв'язку між загальноприйнятою культурою та субкультурним соціальним утворенням кримінального спрямування (підрозділи 1.1, 3.1). Метод аналогії використано при з'ясуванні ролі засобів масової інформації у процесі популяризації атрибутів кримінальної субкультури (підрозділи 2.4, 3.3–3.5). Діалектичний метод дав змогу дослідити історичні чинники та соціокультурні детермінанти формування кримінальної субкультури, позиціонування кримінальної субкультури як чинника формування злочинності (підрозділи 1.2, 2.2, 3.5). Використання герменевтичного методу забезпечило адекватне тлумачення світоглядних позицій

у контексті вибраної проблеми представниками різних концептуальних підходів у праві, сприяло аналізу окремих положень нормативно-правових актів. Аксиоматичний підхід дав змогу дослідити дихотомічне співіснування кримінальної та офіційної субкультур (підрозділ 1.1). Діяльнісний підхід дав змогу охарактеризувати кримінальну субкультуру як чинник формування злочинності у площині практичної гносеології права, предметної діяльності і соціальної практики (підрозділ 3.5). Методи індукції, дедукції й узагальнення застосовано при формулюванні висновків проведеного дослідження.

Принципи методологічного плюралізму та взаємодоповнюваності позбавили роботу тенденційності, дозволили використати ширший спектр наукових поглядів для узагальнення теоретичного матеріалу, вироблення обґрунтованих висновків і пропозицій. Використання вказаних підходів, методів і прийомів дослідження сприяло систематизації наявного фактичного і теоретичного матеріалу, що дозволило отримати позитивні результати, необхідні для досягнення поставленої в роботі мети.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням філософсько-методологічно-правових особливостей формування кримінальної субкультури та її впливу на криміналізацію особи.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку концептуальних положень, що вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення:

уперше:

- запропоновано варіант системного узагальнення концепту кримінальної субкультури через наукове дослідження її в теоретичному, галузевому та філософсько-правовому вимірах; наведено авторське визначення кримінальної субкультури як комплексу ціннісно-орієнтаційних, регулятивних, стратифікаційних, ідентифікаційних, комунікативних, економічних та інших атрибутів, що покликані регулювати відносини членів кримінальної спільноти, забезпечувати її згуртованість, активність, захист, комунікацію, відтворюваність, пропагування в інформаційному просторі суспільства субкультурних ідеологем задля розширення кола носіїв;

- розглянуто теоретичні підходи дихотомічного співіснування кримінальної та офіційної субкультур у формі антагоністичного (кримінальна субкультура еволюціонує в межах панівної культури, зберігаючи при цьому провідні характеристики останньої і впроваджуючи свої особливості), імплементаційне (кримінальна субкультура – невіддільний елемент соціуму, в якому вбачаються витоки злочинності) та компромісного спрямувань (кримінальна субкультура виступає засобом балансування між злочинністю і законотворчостю в гетерогенному суспільстві);

- обґрунтовано когнітивно-рефлексивну модель впровадження у свідомість особи атрибутів кримінальної субкультури, згідно з якою процес інтеріоризації ідеології протиправного змісту репрезентується в межах 1) по-

верхового ознайомлення з кримінальною субкультурою; 2) закріплення у свідомості ціннісно-орієнтаційної системи кримінального світу; 3) самореалізації та задоволення потреб асоціальним способом;

удосконалено:

– виокремлення чинників, які сприяють функціонуванню кримінальної субкультури в сучасному суспільстві з огляду на тенденції культивування нігілістичного ставлення до закону, девальвації загальноприйнятих традицій і норм, посилення зацікавлення до атрибутики злочинського світу, ідеалізації життя представників кримінальної спільноти, експлікації специфічних конспіративних семантичних позначень, популяризації артефактів пісенного, літературного, кінематографічного жанрів, у яких висвітлюється сентенція буття кримінальної спільноти;

– характеристику впливу кримінальної субкультури на суспільні відносини в соціогуманітарному мультикультурному просторі крізь призму темпорального, просторового, комунікаційного, ідеологічного, функціонального позиціонування, відповідно до якого усталена система функціональних концептів кримінальної субкультури своїм спрямуванням має формування внутрішніх установок, мотивацій вибору еталонів злочинної поведінки, моделювання деструктивних асоціальних та протиправних спонукань у законослухняних громадян, нівелювання ними морально-етичних цінностей та популяризацію серед них культу насильства і жорстокості;

набули подальшого розвитку:

– питання еволюції кримінальної субкультури в історичній ретроспективі, в результаті якого обґрунтовано, що впродовж кінця XVIII – початку XX ст. були сформовані основні компоненти її структури: стратифікаційно-стигмативні, поведінкові, комунікативні, псевдонормативні, економічні, сексуально-інстинктивні, мистецькі, фізичні атрибути, які зберігають свою актуальність в умовах сьогодення;

– вчення про носія ідеологічних цінностей кримінальної субкультури – особу злочинця, яка під впливом псевдоціннісних уявлень, досвіду, інтелектуально-вольових властивостей виробляє комплекс специфічних навиків і схильностей, що в подальшому трансформуються у «злочинний» почерк і стійку антигромадянську спрямованість;

– дослідження екстраполяції зовнішніх впливів соціального середовища і свідомої цілеспрямованої внутрішньої активності як складових частин (компонентів) формування особи злочинця в концепті (межах) полярних парадигмальних координат об'єктивного та суб'єктивного, кореляційного зв'язку біологічного та соціального;

– обґрунтування деструктивного впливу транслювання кримінальної субкультури в молодіжному соціальному середовищі, що пов'язаний з посиленням інтенцій агресивності, цинізму та жорстокості серед осіб, які не мають стійкої сформованої ціннісно-орієнтаційної системи, виправдання злочинного способу життя як варіанта самореалізації та самоідентифікації;

– обґрунтування необхідності модифікації системи заходів протидії поширенню проявів кримінального субкультурного феномена з урахуванням того, що застосування каральних інститутів, пов'язаних із позбавленням волі, до її основних носіїв (злочинців) не в змозі повною мірою реалізувати виховну функцію через вагомий потенціал деструктивного впливу на свідомість засудженої особи криміналізованого середовища пенітенціарних установ.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що сформульовані в роботі висновки можуть бути використані у:

– *нормотворчій діяльності* – для подальшого вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної стратегії протидії поширенню кримінальних субкультурних атрибутів у вітчизняному соціогуманітарному просторі;

– *науково-дослідній діяльності* – при здійсненні теоретичних розробок та прикладних досліджень сутності кримінальної субкультури й обґрунтування механізму нівелювання її деструктивного потенціалу;

– *навчально-педагогічній діяльності* – у ході викладання таких навчальних дисциплін, як «Філософія права», «Кримінологія», «Кримінальне право», під час підготовки відповідних навчальних посібників, підручників, науково-методичних праць (акт впровадження № 1 від 03.03.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно, всі сформульовані положення та висновки обґрунтовані на підставі самостійних досліджень. Для аргументації окремих положень роботи використувувались праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми загалом, окремих її аспектів, отримані узагальнення та результати було оприлюднено на: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної юридичної науки» (м. Харків, 11–12 червня 2011 р.); Всеукраїнській конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку української правової системи» (м. Львів, 16 липня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток державності та права в Україні: реалії сьогодення» (м. Одеса, 13–14 серпня 2011 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (м. Київ, 24 листопада 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (м. Львів, 17 лютого 2012 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави» (м. Черкаси, 1–2 листопада 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова система України в умовах державних реформаційних процесів сьогодення» (м. Ужгород, 26–27 жовтня 2012 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, викладено у 15 публікаціях, з яких 7 – наукові статті у фахових виданнях України, 1 – стаття в іноземному науковому журналі та 7 – публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Обсяг і структура дисертації зумовлені метою, завданнями та предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 13 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 221 сторінок, з них 190 – основний текст, 27 – список використаних джерел (314 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи; охарактеризовано ступінь її наукової розробки; зазначено про зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості щодо публікацій, апробацій та форм впровадження здобутих результатів, а також дані про структуру й обсяг роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження феномена кримінальної субкультури» складається з чотирьох підрозділів і розкриває вихідні засади осмислення феномена кримінальної субкультури як соціокультурного явища.

У підрозділі 1.1 *«Стан дослідження феномена кримінальної субкультури»* виявлено ступінь наукової розробки проблеми виникнення та розвитку кримінальної субкультури з огляду на досягнення вітчизняної та зарубіжної правової доктрини.

Зазначено, що кримінальна субкультура відображає якісний стан правового життя суспільства і передає відповідні кримінальні, антиправові цінності від покоління до покоління. У кримінальній субкультурі функціонує багатіривневий склад кримінальної правосвідомості, яка може проявлятися в нігілізмі, негативізмі, легковажності, недбалості, позитивізмі, байдужості, зневазі.

Зауважено, що методологічна основа кримінальної субкультури інтегрує принципи, традиції, норми, методи врегулювання відносин, ритуали та інші атрибути злочинного світу, які в спотвореному вигляді відображають загальноприйняті антропологічні цінності, презентуючи демографічні, професійні, соціально-групові та інші особливості мікрогруп населення. Наголошується на тому, що десоціалізація особи, трансформація будь-якої форми протесту у кримінальну є найнебезпечнішими наслідками дії потенціалу кримінальної субкультури в суспільстві.

У результаті осмислення дихотомічного співіснування кримінальної субкультури та офіційної культури зроблено висновок, що кримінальна субкультура суперечить постулатам загальної культури та є її антиподом, а специфічна кримінальна субкультурна поведінка протистоїть загальнотрадиційній поведінці соціуму, аж до протидії їй та конфронтації.

Підрозділ 1.2 *«Світоглядно-історичні уявлення про кримінальну субкультуру»* присвячений розкриттю основних концептуальних підходів до визначення поняття «кримінальна субкультура», дослідженню витоків проблеми та етапів, які вона пройшла у своєму розвитку, виявленню чинників її трансформації та специфіки проявів у різних іпостасях.

Вказано на те, що труднощі пізнання й осмислення кримінальної субкультури зумовлені не лише природою цього соціокультурного утворення, але й тим, що в субкультурі злочинців існує чимало специфічних регуляторів взаємовідносин, налагоджених механізмів впливу на учасників відносин у правовому і позап правовому полі.

Констатовано, що еволюція кримінальної субкультури в часовому континуумі існувала паралельно з розвитком усього суспільства, а трансформаційні процеси, які в ній відбулися, не були виявом якихось надзвичайних соціокультурних процесів, це була звичайна мутація, тобто спроба кримінального середовища пристосувати свою субкультуру до нових парадигмальних координат соціального простору.

Акцентовано увагу на тому, що дослідження кримінальної субкультури як соціальної проблеми сьогодення розширює і збільшує змогу для ґрунтовної протидії злочинності та послаблення її впливу, стає запорукою вдосконалення профілактичної роботи й антикримінальної діяльності, спрямованої на зменшення суспільно небезпечного і протиправного впливу кримінальної субкультури на конкретну особу, окрему групу, на державу і суспільство загалом.

У підрозділі 1.3 «Емпіричний і теоретико-методологічний рівні дослідження феномена кримінальної субкультури» зазначено, що концепція кримінальної субкультури закладає фундамент для розуміння механізму формування злочинності як соціального феномена.

Вказується, що кримінальна субкультура є однією з ключових визначень людської реальності, формою рефлексії людської спільноти, їх здатності осмислити власні умови, засоби і цілі. У кримінальній субкультурі нерідко на перший план виступають закони фізичного виживання, культурна оболонка нівелюється, а інстинкти, сила і жорстокість стають орієнтирами поведінки. У цих умовах виробляються свої закони («зłodійські»), покликані забезпечити стабільне існування кримінального співтовариства. Кримінальна субкультура сприяє реалізації спонукань, які підлягають обмеженню засобами офіційної культури та соціальному контролю. До таких спонукань можна віднести ведення асоціального способу життя, вживання алкоголю, наркотичних і психотропних речовин, вияви агресії, інтимні відносини у збочених формах тощо.

У підрозділі 1.4 «Функції кримінальної субкультури» стверджується, що сутність кримінальної субкультури та її вплив на суспільні відносини в соціогуманітарному мультикультурному просторі потрібно розглядати крізь призму системного погляду на її функції.

Зроблено висновок про те, що доцільною є класифікація функцій кримінальної субкультури за такими критеріями: 1) за сферою дії (внутрішні, зовнішні); 2) за часом дії (постійні, тимчасові); 3) залежно від напрямку криміногенного впливу (функція забезпечення презентації субкультурних цінностей; функція забезпечення комунікації; функція забезпечення регулятивного впливу; функція забезпечення безпеки; функція матеріально-технічного та фінансового забезпечення; функція організаційного забезпечення).

Визначено, що кримінальні субкультурні цінності, норми, традиції, ідеологеми, накази, ритуали, інші матеріальні і нематеріальні атрибути покликані забезпечити унормування відносин злочинної спільноти на внутрішньому і зовнішньому рівні, сприяють згуртованості, активності, мобільності, самовідтворенню кримінальних груп.

Розділ 2 «Філософсько-правові особливості формування феномена кримінальної субкультури» складається з чотирьох підрозділів, у яких розглянуто взаємозв'язок кримінальної субкультури із соціогуманітарним простором, з'ясовано зміст соціокультурних чинників формування кримінальної субкультури, розкрито основні компоненти системи соціально-психологічних і морально-етичних характеристик, досліджено мотиви та потреби як джерела кримінальної субкультури особи злочинця.

У підрозділі 2.1 «*Формування кримінальної субкультури у соціогуманітарному просторі*» констатовано, що більшість контр- і субкультур негативно впливають на особу і суспільство, а кримінальні спільноти та їхня «культура», несучи свої псевдоцінності, мають «ефект зараження», який впливає на вибір культурної (або антикультурної) поведінки людини.

Акцентовано, що кримінальна субкультура є чужорідним суспільству феноменом, оскільки там, де існує злочинність, завжди існуватиме й її субкультура, яка, паразитуючи у своєму соціальному середовищі, виступатиме в ролі її антипода. Як об'єктивно наявне в суспільстві явище, кримінальна субкультура тісно взаємодіє не тільки із загальною культурою, але й з усіма глобальними та локальними процесами, що відбуваються в середовищі її функціонування.

У підрозділі 2.2 «*Соціокультурні детермінанти формування кримінальної субкультури*» зазначено, що розробка механізму протидії поширенню кримінальної субкультури потребує детального з'ясування змісту соціокультурних чинників, які сприяють її функціонуванню в сучасному суспільстві. Недостатня увага до проблеми субкультурних стимуляторів та атрибутів, у підсумку, зумовлює деформацію духовно-інтелектуального культурологічного ядра нації, призводить до незворотних кризових процесів і на рівні всього соціуму, і на рівні окремої особистості. Тривала популяризація цінностей кримінальної субкультури переходить із статусу чужорідного для більшості громадян явища до статусу звичного компонента культурологічного простору.

До соціокультурних детермінант формування кримінальної субкультури віднесено: кримінальну мову (жаргон); семіотичні та графічні засоби комунікації (татування); тюремну лірику (пісенне і літературне мистецтво); пропагування цінностей кримінальної субкультури (атрибутики злочинського світу, правового нігілізму, культу насильства, зброї) засобами масової інформації та комунікації.

У підрозділі 2.3 «*Філософсько-правова характеристика особи злочинця як носія кримінальної субкультури*» констатовано, що систематичне здійснення кримінально караних діянь впливає на структуру особи злочинця, зумовлює нівелювання ціннісних орієнтацій, потреб, схильностей, пере-

конань, формування негативних рис характеру таких, як: жорстокість, озлобленість, жадібність, боягузтво тощо.

Наголошується, що оскільки особа формується в процесі діяльності, то особа злочинця є передусім такою, яка вчинила не окреме правопорушення, а систему злочинних дій, тобто веде злочинну діяльність. Саме ця категорія осіб пропагує й активно використовує субкультурні атрибути. Водночас стверджується про існування закономірностей формування певного типу особи злочинця залежно від типу злочинної діяльності, яку ця особа провадить.

У зв'язку з визначенням особи злочинця вказується, що злочинна діяльність виражається в правових формах повторності, сукупності, рецидиву злочинів, а також у здійсненні діяння, що розглядається як один злочин, але складається з декількох дій (так званий злочин, що продовжується, триває тощо).

У підрозділі 2.4 «Самодетермінація і внутрішня мотивація формування кримінальної субкультури особи злочинця» наголошується, що злочинна поведінка найчастіше спрямовується багатьма мотивами і потребами. Мотив як двигун поведінки виникає з актуальної в конкретний момент людської потреби. Однак актуальна потреба – це ще не мотив; вона здатна породити лише пошукову активність індивіда. Вона перетворюється на мотив після того, як визначаються предмет потреби і спосіб її реалізації. Звернуто увагу на те, що мотивування може відбуватися під впливом актуального потребування, яке детермінує певний спосіб дії, спрямований на задоволення конкретної потреби у конкретний час і в конкретних обставинах. Отже, вибір злочинного способу дії є джерелом появи кримінального мотиву. Тільки після того, як актуальна потреба особи конкретизувалася у виборі способу поведінки, можна говорити про виникнення мотиву. Потребування, навіть опредметнене, не може слугувати підставою для поведінки, поки не буде визначено спосіб впливу на відповідний предмет. Для людської діяльності потрібний вибір дії. Злочинний мотив тому і називається таким, що в ньому відобразився вибір переступити закон.

Зроблено висновок, що мотивом злочинної поведінки є актуальна потреба людини, що задовольняється способом, забороненим кримінальним законом.

Зазначено, що для особи злочинця характерна система ознак і властивостей, що визначають її як людину, котра вчинила злочин. Виступаючи різновидом особи загалом, злочинець має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіту, соціальний статус тощо), а також притаманні лише йому ознаки, які виражають характер і ступінь його суспільної небезпеки.

Основними субкультурними ознаками особи злочинця є: прагнення ухилитися від суспільно корисної праці; намагання підвищити злочинну кваліфікацію; пошук методів маскування, конспірування злочинного способу життя-діяльності; дотримання субординації відповідно до становища, яке суб'єкт займає у злочинній ієрархії; беззаперечне підкорення авторитету лідера; суворе виконання колегіальних рішень; формування бар'єрів, які унеможливають проникнення у своє середовище небажаних осіб (наприклад, тих, які співпра-

цюють з правоохоронними органами); надання психологічної, фізичної, матеріальної підтримки іншим злочинцям, зокрема в пенітенціарних установах; стимулювання участі в азартних іграх; підтримка субкультурних ритуалів («прописка», «закантачування», «опускання» тощо); використання жаргону, інших комунікативних засобів, які забезпечують таємницю спілкування; поширення татуювання; вчинення акцій, спрямованих на деструкцію діяльності та нівелювання авторитету адміністрацій виправно-трудових установ, заперечення контактів з її представниками.

Розділ 3 «Кримінальна субкультура як соціально-перцептивний чинник формування особи злочинця» складається з п'яти підрозділів, у яких досліджено властивості кримінальної субкультури як чинника криміналізації особи, розкрито специфіку психологічного механізму формування особи злочинця, встановлено зумовленість криміналізації особи соціальним середовищем, розглянуто негативний потенціал атрибутів молодіжної субкультури та охарактеризовано кримінальну субкультуру як чинник формування злочинності.

У підрозділі 3.1 *«Атрибути кримінальної субкультури як чинник криміналізації особи»* зазначено, що основу кримінальної субкультури становлять цінності, звичаї, мова, норми, традиції, які є антагоністичними щодо прийнятих у цивілізованому суспільстві їх аналогів, а основним завданням субкультури на такому рівні є забезпечення активності, розвитку, згуртованості, мобільності, самовідтворення злочинного світу.

Констатовано негативну тенденцію до патологічної поширеності кримінальної мови в суспільстві, основними цілями використання якої є: бажання виділитися в соціальній мікрогрупі; бажання забезпечити маскування, конспірацію; обслуговування злочинної діяльності; прагнення зберегти традиції криміналітету й здійснювати подальшу кримінальну професіоналізацію. Попри значну варіативність цілей, форм та проявів кримінального жаргону, сутність його незмінна – він становить концентрат агресії, який передає інформацію у вигляді сублімованого насильства або погроз його застосування.

У підрозділі 3.2 *«Психологічні особливості формування особи злочинця»* акцентовано увагу на тому, що відповідно до концепції кримінальної субкультури людина є основною константою злочинності, пошуку закономірностей законослухняної та протиправної поведінки у тріаді «особа – соціальне середовище – злочин».

Обґрунтовано тезу про те, що філософсько-правове осмислення проблем формування особи злочинця як носія кримінальної субкультури потрібно здійснювати в контексті вивчення проблем взаємодії особи із середовищем, оскільки кримінальну спрямованість поведінки породжує не саме середовище чи окрема особа, а їх симбіоз.

У підрозділі 3.3 *«Вплив соціального середовища на формування особи злочинця»* зазначено, що соціальне середовище є об'єктивним соціальним оточенням не лише для окремої особи, але й для групи, соціального шару, класу, нації.

У мікросередовище злочинця входять такі сфери буття особи, як сім'я, робочий і навчальний колективи, знайомі, друзі. Проте особлива увага в ньому має бути приділена тим малим соціальним групам, у яких зберігаються шкідливі, застарілі погляди, звичаї, традиції, антигромадські норми поведінки, а також групам, учасники яких вчиняють злочини. Це пояснюється передусім тим, що все мікросередовище злочинця не може бути злочинним: у будь-якому мікросередовищі є позитивні впливи, позитивні чинники. Навіть у місцях позбавлення волі найближче оточення особи не може бути тільки негативним; у це оточення входять і адміністрація колонії, і особи, які стали на шлях виправлення, і самодіяльні організації засуджених.

У підрозділі 3.4 «Молодіжна субкультура як засіб ідентифікації, соціалізації та соціального становлення особи злочинця» зазначено, що молодіжна субкультура у зв'язку з радикальними змінами в суспільстві стає формою соціальної адаптації, своєрідним буфером між традиційною культурою, загальноприйнятими цінностями й елементами опору «старому» соціально-культурному порядку і домінантній системі молодіжної культури.

На рівні культурного відчуження молодіжна субкультура набуває помітних контркультурних елементів у сфері реалізації власного дозвілля, моди, смаків, уподобань, ціннісних орієнтацій та соціально-психологічних установок, де пошуки форм дозвілля виконують комунікативну (тобто спілкування й обмін інформацією з друзями) та рекреативну (забезпечуючи релаксацію і зняття стресових напружень) функції.

Особливу роль молодіжна субкультура відіграє в процесі соціалізації особистості молоді людини, закладаючи базові ціннісні орієнтації, основні соціальні норми і відхилення, формуючи мотивацію соціальної поведінки.

Зроблено висновок про те, що вплив молодіжної субкультури на соціалізацію особистості проявляється через низку типових наслідків, які виникають у зв'язку з імплементацією субкультурних атрибутів у площину соціо-гуманітарного простору: 1) відбувається запровадження трансляційних механізмів щодо інтеріоризації привабливого субкультурного «образу» в масовій молодіжній свідомості, що виявляє здебільшого зовнішньо-стильові ознаки самовизначення молоді; 2) забезпечується компенсація критичного ставлення до себе, нівелювання низького рівня самоповаги через гіперболізацію та міфологізацію своєї несхожості, неповноцінності, винятковості в негативному сенсі; 3) знижується значущість цілеспрямованої діяльності (навчання, професійного росту, хобі); 4) виникає змога освоєння соціальних ролей та виконання певних функцій у співтоваристві однолітків, реалізації ідентифікаційних процесів шляхом застосування методу проб та помилок в ході соціального експериментування.

У підрозділі 3.5 «Кримінальна субкультура як чинник формування злочинності – предметної діяльності і соціальної практики» стверджується що, кримінальна субкультура функціонує в суспільстві не тільки як негативний наслідок існування злочинності, але й як негативний чинник, який детермінує обрання суб'єктом злочинного способу задоволення життєвих потреб.

Констатовано, що деструктивний вплив кримінальної субкультури в ізоляційних умовах пенітенціарних установ має найвагоміший потенціал для криміналізації свідомості особи, а найнебезпечнішими наслідками такої адаптації особи є формування звичного ставлення до антигромадських установ та схильностей, поступовий системний перехід до злочинної філософії життя, як методологічної основи для самореалізації та самоідентифікації особи в соціумі, формування деформованої системи нормативної регуляції взаємодії з іншими суб'єктами.

ВИСНОВКИ

Дисертація є першим у вітчизняній філософсько-правовій науці комплексним дослідженням філософсько-методологічно-правових особливостей формування кримінальної субкультури та її впливу на криміналізацію особи. У підсумку дослідження сформульовано такі висновки.

1. Ретроспективний еккурс в історичні витoki кримінальної субкультури дає підстави стверджувати, що цей феномен еволюціонував у часовому континуумі паралельно з розвитком суспільства. Перші елементи кримінальної субкультури в суспільстві з'являються з появою перших злочинців та місць для їх ізоляції. Наступним етапом еволюції є поширення елементів кримінальної субкультури за межі пенітенціарної системи.

Наприкінці XVIII – на початку XX ст. було сформовано основні компоненти кримінальної субкультури (норми, традиції, мова), що набули такого вигляду, в якому спостерігаємо їх сьогодні. Основним етапом розвитку норм, традицій, звичаїв та мови кримінального світу, фундаментом, на якому сформувалася антисоціальна і злочинна орієнтація, є дореволюційна кримінальна субкультура XIX ст. У цей період елементи кримінальної субкультури вже не були стихійними проявами асоціальної поведінки окремих груп соціуму, а втілювали досвід співжиття, закріплений у свідомості цілих поколінь професійних злочинців.

2. Сучасне осмислення дихотомічного співіснування кримінальної та офіційної субкультур експлікується через *антагоністичне* (кримінальна субкультура – антипод панівної субкультури, що вступає у відкритий або латентний дисонанс із нормативно-ціннісною системою суспільства), *імплементаційне* (кримінальна субкультура – невіддільний елемент соціуму, в якому вбачаються витoki злочинності), *компром'існе* (кримінальна субкультура – дуальність злочинного і незлочинного світу) позиціонування.

3. У філософсько-правовому вимірі феномен кримінальної субкультури – комплекс ціннісно-орієнтаційних, регулятивних, стратифікаційних, ідентифікаційних, комунікативних, економічних та інших атрибутів, що покликані регулювати відносини членів кримінальної спільноти, забезпечувати її згуртованість, активність, захист, комунікацію, відтворюваність, пропагування в інформаційному просторі суспільства субкультурних ідеологем з метою розширення кола носіїв.

Змістовні поля кримінальної субкультури генерують елементи-константи, які визначають сутнісну модель розуміння цього складного соціального утворення: 1) кримінальна ідеологія, яка охоплює систему понять, уявлень, переконань, фундаментальних аксіом, що сформувалися у груповій свідомості суб'єктів злочинної діяльності; 2) кримінальна моральність, яка опонує загальноприйнятій моральності; 3) пропагування кримінального способу життя; 4) організаційна форма чіткої стратифікації членів спільноти та розподілу функціональних обов'язків; 5) кримінальний культ.

Вертикально-системна модель кримінальної субкультури ієрархічно проєктована, де базові підсистеми визначають значення, сенси і зміст похідних і факультативних елементів. Саме така модель дозволяє визначити діалогічність і буттєву рівновагу підсистем у вигляді концентричних кіл, що утворюють: 1) ідеологічне ядро системи (сукупність базових цінностей і світоглядних установок, ідеологій, які народжені й охороняються злочинним світом); 2) інституціональну оболонку ядра (стійкі ціннісно-нормативно-ролеві комплекси); 3) субкультурну периферію (суттєва і мінлива частина кримінальної субкультури, об'єкт масової творчості).

4. Антиціннісно-деонтологічне спрямування кримінальної субкультури, її вплив на суспільні відносини в соціогуманітарному мультикультурному просторі доцільно визначати крізь призму темпорального, просторового, комунікаційного, ідеологічного, функціонального репрезентування.

5. У соціогуманітарному просторі корелятивний зв'язок між непопулярними соціально-економічними змінами (корупційні тенденції) і трансформаційними процесами, що відбуваються в культурі (деформації моральної і правової свідомості громадян; необхідність чіткого впорядкування та систематизації злочинного середовища; формування естетичних смаків, пріоритетів і цінностей; єдність і взаємозв'язок ідеологічних, правових, естетичних та етичних елементів кримінальної субкультури; зростання динаміки девіантної поведінки), зумовлює формування певної субкультурної системи цінностей – процес культурної сублімації фундаментальних суперечностей суспільства. Такі субкультури в процесі свого функціонування вступають у відкриті або латентні конфліктні протистояння із суспільними цінностями домінантної культури, набуваючи при цьому девіантного, а нерідко й злочинного характеру.

6. Механізм формування кримінальної субкультури складається з таких елементів: 1) пошук нестійкою особою психологічного і фізичного захисту; 2) взаємна агресія членів сучасного кризового співтовариства.

7. До соціокультурних детермінант, які сприяють формуванню та функціонуванню в суспільстві кримінальної субкультури, обумовлюють деформацію духовно-інтелектуального культурологічного ядра нації, належать: кримінальна мова (жаргон); семіотичні та графічні засоби комунікації (татування); тюремна лірика (пісенне і літературне мистецтво); пропагування цінностей кримінальної субкультури (атрибутики злодійського світу, правового нігілізму, культу насильства, зброї) засобами масової інформації та комунікації.

8. У контексті осмислення природи кримінальної субкультури з позиції філософсько-правової науки особа злочинця, яка визнається рушійною силою впровадження криміналізованих субкультурних атрибутів у суспільному житті, послуговується універсумом своїх злочинних псевдоціннісних уявлень, досвіду, інтелектуально-вольових властивостей, що впливають на психологічне асимілювання її внутрішнє переконання, вироблення комплексу специфічних навиків і схильностей, які в подальшому трансформуються у «злочинний» почерк та стійку антигромадянську спрямованість.

Мотивом злочинної поведінки виступає актуальна потреба особи злочинця, що відображається через внутрішні ціннісні установки й постає спонукальною причиною задоволення уявного образу бажаного результату. Вибір як джерело кримінального мотиву здійснюється під впливом гносеологічних, аксіологічних та психолого-етичних параметрів світогляду особи злочинця, рефлексивного усвідомлення нею ситуації, вибірково-аналітичної активності її свідомості.

Концепція кримінальної мотивації – концепція багаторівневої саморегуляції соціальної поведінки. Якщо вибраний спосіб реалізації актуальної потреби сам суб'єкт не сприймає як вчинок, тобто розглядає як ординарну, звичайну дію, у моральному і правовому сенсі нейтральну, то саморегуляція поведінки здійснюється на нижчому рівні психологічної установки, а дійова особа не замислюється про соціальну значущість здійснюваного. Що складніша поведінка, то вищий рівень її регуляції. При цьому діє «закон економії мотивації» – вищі її рівні вступають в дію лише тоді, коли мета не може бути досягнута і потреба не реалізується на нижчому рівні саморегуляції.

9. Атрибутивний склад кримінальної субкультури охоплює компоненти, кожен з яких покликаний регламентувати, упорядкувати діяльність кримінальних співтовариств, урегулювати можливі конфліктні ситуації, передбачити еталони поведінки. Кримінальним угрупованням разом із соціально-психологічною стратифікацією (віднесення до певного щабля ієрархії) властива соціальна стигматизація (таврування) певних суб'єктів. Таке соціальне таврування відображається у: семіотичних (татування) атрибутах; ідентифікаційних атрибутах (клички, прізвиська, специфічні імена); речових атрибутах (одяг, взуття, транспорт, особисті речі, гаджети, їжа); просторових атрибутах (місце та спосіб розміщення суб'єкта в просторі).

10. Формування особи злочинця постає експлікацією об'єктивних і суб'єктивних чинників. Вплив соціального середовища на формування особи злочинця *в ціннісно-орієнтаційному спрямуванні* постає як чинник встановлення соціальним середовищем протиправних орієнтацій, готових злочинних мислеформ та квазіцінностей; *в індифікаційно-комунікативному спрямуванні* – як показник формування соціальним оточенням особливих комунікативних криміногенних зв'язків, культивування злочинних норм, позицій і ролей; у *деконструктивно-когнітивному спрямуванні* – як орієнтир застосування методів «зовнішнього» контролю за допомогою «матеріальних» засобів, впливу гендерно-вікових форматів мікросередовища на формування окремих типів злочинців.

При цьому вплив соціального середовища на криміналізацію поведінки особи не існує в чистому вигляді. Будь-яка зовнішня взаємодія (особи та середовища) безпосередньо залежна від внутрішніх (психологічних) процесів людини. Необхідність орієнтуватися у площині прийнятих соціальних норм спонукає особу до пошуків свого місця в ньому, до визначення змісту, цільової спрямованості своєї діяльності. Саме у свідомості особи відображається інтелектуальний та емоційний досвід, соціальні й етичні погляди, виховні настанови, переконання, ідеали і цінності. Перебуваючи у взаємодії з прийнятими в субкультурі цінностями, свідомість формує певну орієнтаційну базу, яка зумовлює мисленнєві процеси та напрями діяльності особи при реалізації поставлених перед нею завдань.

11. Деструктивний вплив кримінальної субкультури в ізоляційних умовах пенітенціарних установ має найвагоміший потенціал для криміналізації свідомості особи, впровадження в її ціннісно-нормативну систему злочинних норм, стандартів, традицій, стереотипів, моделей поведінки тощо.

Негативні наслідки функціонування кримінальної субкультури можуть виявитися самостійним видом детермінант злочинності і за межами місць позбавлення волі. Чимало атрибутів кримінально-злочинського життя в повсякденні використовують особи, які взагалі не вчиняли кримінальних правопорушень, не притягувалися до кримінальної відповідальності, не відбували покарання у вигляді позбавлення волі. Намагаючись наслідувати своїх авторитетів злочинного світу, компенсувати в такий спосіб свої невдачі у житті, досягнути намічених життєвих цілей, такі носії проходять кілька стадій: спочатку стають пасивними спостерігачами та споживачами субкультурних артефактів, зокрема слухають відповідну музику, використовують жаргонізми, виявляють цікавість до татуювань (відбувається поверхове ознайомлення з кримінальною атрибутикою), з часом стають їх носіями, тобто починають керуватися певними кримінальними нормами, налагоджувати комунікативні кримінальні зв'язки (відбувається поступове закріплення у свідомості ціннісно-орієнтаційної системи кримінального світу), і в результаті самореалізуються і задовольняють свої потреби асоціальним способом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Попович О. В. Світоглядно-історичні уявлення про кримінальну субкультуру / О. В. Попович // Митна справа. – 2011. – № 6 (78), ч. 2, кн. 1 (листопад-грудень 2011). – С. 52–56.
2. Попович О. В. Особа злочинця як об'єкт філософсько-правового дослідження / О. В. Попович // Митна справа. – 2012. – № 2. – С. 159–165.
3. Попович О. В. Соціально-психологічна характеристика особистості злочинця / О. В. Попович // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 313–317.
4. Попович О. В. Роль кримінальної субкультури в генезі рецидивної злочинності / О. В. Попович // Право і суспільство. – 2012. – № 3. – С. 178–182.

5. Попович Е. В. Влияние психологических детерминант криминальной субкультуры на криминализацию личности / Е. В. Попович // Евразийский юридический журнал. – 2012. – № 12 (55). – С. 176–180.

6. Попович О. В. Внутрішня мотивація формування кримінальної субкультури особи злочинця / О. В. Попович // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2014. – № 1. – С. 17–29.

7. Попович О. В. Молодіжна субкультура як засіб ідентифікації, соціалізації та соціального становлення особи злочинця / О. В. Попович // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2014. – № 2. – С. 60–71.

8. Попович О. В. Поліфункціональність кримінальної субкультури / О. В. Попович // Сучасні проблеми правової системи України : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листопада 2011 р.) / Київ. ун-т права НАН України. – К. : Вид-во Європей. ун-ту, 2011. – Вип. 3. – С. 327–328.

9. Попович О. В. Соціальне підґрунтя організованої злочинності / О. В. Попович // Актуальні питання сучасної юридичної науки : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11–12 червня 2011 р.) : у 2 т. – Х. : Асоціація аспірантів юристів, 2011. – Т. 1. – С. 22–24.

10. Попович О. В. Організована злочинність як соціальне явище / О. В. Попович // Розвиток державності та права в Україні: реалії сьогодення : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13–14 серпня 2011 р.) : у 2 ч. – Одеса : Причорноморська фундація права, 2011. – Ч. 1. – С. 47–50.

11. Попович О. В. Кримінальна субкультура як ідеологічне підґрунтя злочинної діяльності / О. В. Попович // Сучасний стан та перспективи розвитку української правової системи : всеукр. конф. (м. Львів, 16 липня 2011 р.). – Львів : Центр правничих ініціатив, 2011. – Т. 2. – С. 87–88.

12. Попович О. В. Кримінальна субкультура в генезі рецидивної злочинності / О. В. Попович // Проблеми державотворення та правотворення в Україні : тези доп. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф., 17 лютого 2012 р. / Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів : ЛьвДУВС, 2012. – С. 398–401.

13. Попович О. В. Функції кримінальної субкультури та їх призначення / О. В. Попович // Митна справа. – 2012. – № 1, ч. 2, кн. 1. – С. 324–329.

14. Попович О. В. Вплив соціального середовища на формування особи злочинця / О. В. Попович // Правова система України в умовах державних реформаційних процесів сьогодення : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 26–27 жовтня 2012 р.) / Ужгород. нац. ун-т. – Херсон : Гельветика, 2012. – С. 251–253.

15. Попович О. В. Соціально-психологічні типи злочинців / О. В. Попович // Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави : зб. наук. пр. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 1–2 листопада 2012 р.) / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2012. – С. 85–87.

АНОТАЦІЯ

Попович О. В. Особливості формування кримінальної субкультури: філософсько-правовий аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2015.

У дисертації проведено комплексне наукове дослідження особливостей формування кримінальної субкультури.

Розкрито теоретико-методологічні засади дослідження феномена кримінальної субкультури, визначено філософсько-правові особливості формування феномена кримінальної субкультури, проаналізовано кримінальну субкультуру як соціально-перцептивний чинник формування особи злочинця.

Із позицій філософії права досліджено світоглядно-історичні уявлення про кримінальну субкультуру, розглянуто емпіричний і теоретичний рівні дослідження феномена кримінальної субкультури, з'ясовано причини формування кримінальної субкультури в соціогуманітарному просторі, розкрито атрибути кримінальної субкультури як чинника криміналізації особи.

Узагальнено та проаналізовано соціокультурні детермінанти формування кримінальної субкультури, а молодіжну субкультуру показано як засіб ідентифікації, соціалізації та соціального становлення особи злочинця.

Розкрито самодетермінацію та внутрішню мотивацію формування кримінальної субкультури особи злочинця.

Ключові слова: кримінальна субкультура, соціогуманітарний простір, атрибути кримінальної субкультури, криміналізація особи, психологічні детермінанти кримінальної субкультури, функції кримінальної субкультури, молодіжна субкультура, внутрішня мотивація кримінальної субкультури, особа злочинця як носія кримінальної субкультури, кримінальна субкультура як чинник формування злочинності.

АННОТАЦИЯ

Попович Е. В. Особенности формирования криминальной субкультуры: философско-правовой аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2015.

В диссертации проведено комплексное научное исследование особенностей формирования криминальной субкультуры.

Раскрыты теоретико-методологические основания исследования феномена криминальной субкультуры, определены философско-правовые особенности формирования феномена криминальной субкультуры, проанализирована криминальная субкультура как социально-перцептивный фактор формирования личности преступника.

С позиций философии права исследованы мировоззренческо-исторические представления о криминальной субкультуре, рассмотрены эмпирический и теоретический уровни исследования феномена криминальной субкультуры, выяснены причины формирования криминальной субкультуры в социогуманитарном пространстве, раскрыты атрибуты криминальной субкультуры как фактора криминализации личности.

Обобщены и проанализированы социокультурные детерминанты формирования криминальной субкультуры, а молодежная субкультура показана как средство идентификации, социализации и социального становления личности преступника.

Обоснован тезис о том, что исследование криминальной субкультуры как социальной проблемы современности расширяет и увеличивает возможности для основательного противодействия преступности и к ослаблению ее влияния, становится залогом совершенствования профилактической работы и антикриминальной деятельности, направленной на уменьшение общественно опасного и противоправного воздействия криминальной субкультуры на конкретное лицо, отдельную группу, на государство и общество в целом.

Показано, что носителями криминальной субкультуры выступают криминальные группы, а персонально – рецидивисты. Они аккумулируют, пройдя через тюрьмы и колонии, устойчивый преступный опыт, «воровские законы», а затем передают его другим. Здесь можно говорить о трех психологических механизмах воспроизводства преступности. Первый – персонализированный, когда преступник-рецидивист из числа взрослых и опытных берет «шефство» или «наставничество» над конкретным индивидом. Второй механизм через криминализацию всего населения, приобщая его к уголовному языку, приучая мыслить криминальными категориями. Третий психологический механизм – через криминальную группу, которую укрепляет криминальная субкультура своими нормами и ценностями, способствует длительному ее существованию.

Утверждается, что под криминальной субкультурой следует понимать совокупность духовных и материальных ценностей, регламентирующих и упорядочивающих деятельность криминальных сообществ, что способствует их живучести, сплоченности, криминальной активности и мобильности, преемственности поколений правонарушителей. Основу криминальной субкультуры составляют чуждые гражданскому обществу ценности, нормы, традиции, различные ритуалы, которые объединяют в группы преступников.

Ключевые слова: криминальная субкультура, социогуманитарное пространство, атрибуты криминальной субкультуры, криминализация личности, психологические детерминанты криминальной субкультуры, функции криминальной субкультуры, молодежная субкультура, внутренняя мотивация криминальной субкультуры, личность преступника как носителя криминальной субкультуры, криминальная субкультура как фактор формирования преступности.

SUMMARY

Popovych O. V. Features of the criminal subculture forming: philosophical and legal aspects. – Printed as a manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Juridical Sciences by speciality 12.00.12 – philosophy of law. – Lviv Polytechnic National University of Ministry of education and science of Ukraine, Lviv, 2015.

The thesis deals with comprehensive scientific research of features of the criminal subculture forming.

Basic theoretical and methodological approaches to the analysis of the phenomenon of criminal subculture are shown, philosophical and legal features of the formation of a criminal subculture phenomenon are defined, the criminal subculture as a social-perceptual factor of forming a criminal is analyzed.

From the position of philosophy of law, ideological and historical understanding of the criminal subculture are analysed, the empirical and theoretical level of the analysis of the phenomenon of criminal subculture is considered, the reasons for the formation of criminal subculture in social and humanist areas are shown, the attributes of the criminal subculture as the factor of the criminalization of person are revealed.

The social and cultural determinants of criminal subculture forming are summarized and analyzed, and the subculture of youth is shown as means of identification, socialization and social formation of offender.

The self-determination and inner motivation of criminal subculture forming of the criminal personality is shown.

Keywords: criminal subculture, social and humanist area, criminal subculture attributes, criminalization of person, psychological determinants of criminal subculture, functions of criminal subculture, youth subculture, inner motivation of the criminal subculture, criminal subculture as the carrier of the criminal's identity, criminal subculture as the factor of crime.

Підписано до друку 24.04.2015. Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 70. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>